

Некласична філософія XIX - початку XX ст.ст.

Ірраціоналізм. Марксизм. Філософія життя.

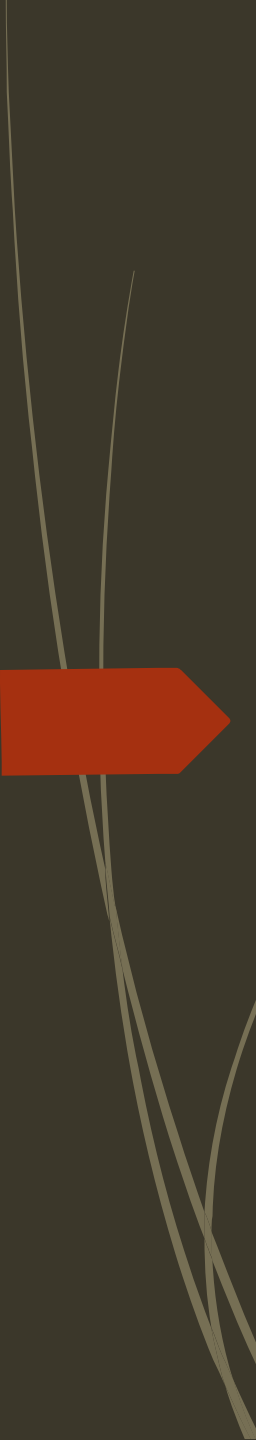
Позитивізм. Емпіриокритицизм.

Релігійна філософія. Психоаналітична думка

Некласична філософія є періодом, коли відбувалося протистояння не традиційній філософії, а традиційним шляхам філософування з чітким протиставленням суб'єкта об'єкту, раціоналізмом та вірою в незмінний прогрес

У XIX ст. європейство пережило багато кризових явищ та подій, що змусило по-новому поглянути на людину та суспільство, переоцінити можливості цивілізації та шляхи її розвитку

Новий час, а
особливо – епоха
Просвітництва,
закріпили за
розумом вихідну
позицію у пізнанні
та поведінці людей

Перша гостра полеміка
почалася між
традиційним
філософським
раціоналізмом та
ірраціоналізмом, який
став логічним
продовженням ідей
німецької класичної
філософії

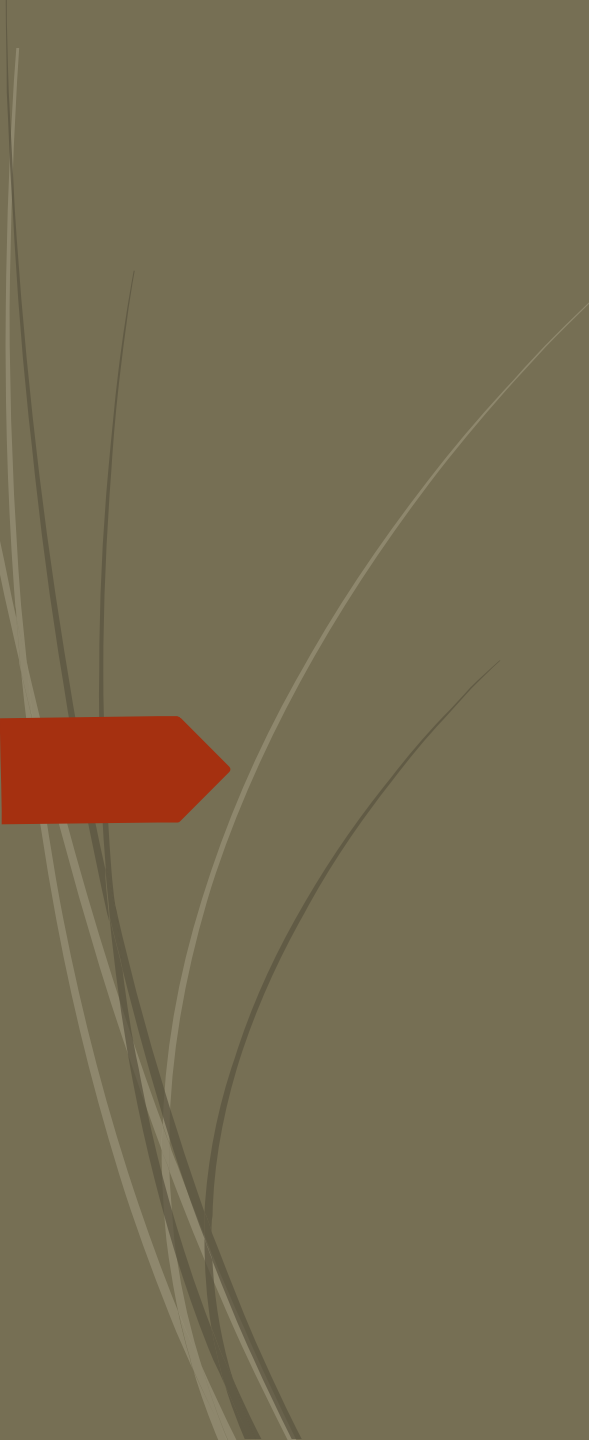
Раціоналізм європейської цивілізації з часом набуває тотального характеру, оскільки наука, економіка, політика та навіть нова релігія (протестантизм) спираються, перш за все, на здоровий глузд, чіткий розрахунок, наукові знання. Із самого дитинства європейська людина засвоює наукову картину світу, узгоджує своє життя із розумними моделями поведінки тощо

З часом раціоналізм навіть отримав нову форму – форму **сцієнтизму**, світоглядної позиції, згідно із якою наукові знання є основою уявлень про світ та вважаються найвищою культурною цінністю, обов'язковою умовою орієнтації людини у світі.

Проте вже Кант показав певну
обмеженість розуму, та навіть виявив у
ньому наявність протиріч, які неможливо
вирішити

Тому виникає та затверджується протилежна позиція –
ірраціоналізм (від лат. irrationalis – безрозсудний,
несвідомий).

Ірраціоналізм обмежує роль розуму у процесі пізнання, іноді навіть заперечує її. Основою світорозуміння вважається щось недоступне розуму, оскільки саме буття має алогічний характер

Полеміка раціоналізму та ірраціоналізму була довгою та мала невичерпний характер, бо фактично затвердила наявність низки питань, що їх **неможливо вивчати** традиційними філософськими й, особливо, науковими методами, отже подібні характеристики філософських проблем залишаються актуальними й досі

Артур
Шопенгауер
(1788–1860 рр.)

Засновник
європейського
ірраціоналізму,
зазнав впливу
східних ідей,
зокрема, буддизму, і
створи в цілому
**песимістичну
філософію**

Згідно із Шопенгауером життя є безперервною боротьбою між співчуттям (любов'ю) і переважаючими над ним силами егоїзму і злості.

Філософ вважає, що існують **три основні пружини** людських вчинків, і лише через їх збудження діють усі можливі мотиви

Цими «**пружинами**» є **егоїзм**, який бажає власного блага (він безмежний); **злість**, яка прагне чужого горя (сягає найжахливішої жорстокості); **співчуття**, яке бажає чужого блага (сягає чемності та великодушності)

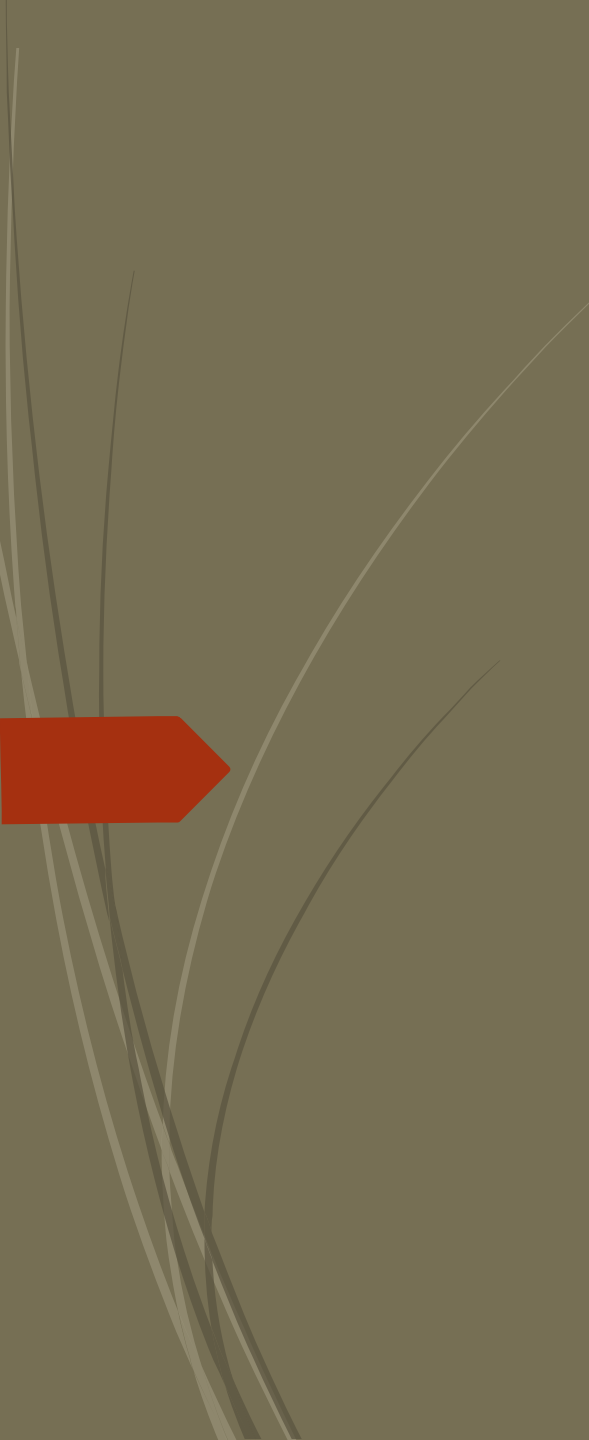
Навколишній світ не має цілісності, він не є закономірним, не контролюється розумом і підкорюється тільки іншим силам, наприклад, волі, афектам

Оскільки світ є
безрозсудним і
безтурботним, ним
керує зла **ВОЛЯ**, їй ми
зобов'язані своїм
життям, а отже, і
своїм стражданням

Воля є набагато
сильнішою за
розум, оскільки
багато наших
вчинків
продиктовано не
доказами розуму,
а бажаннями та
інстинктом

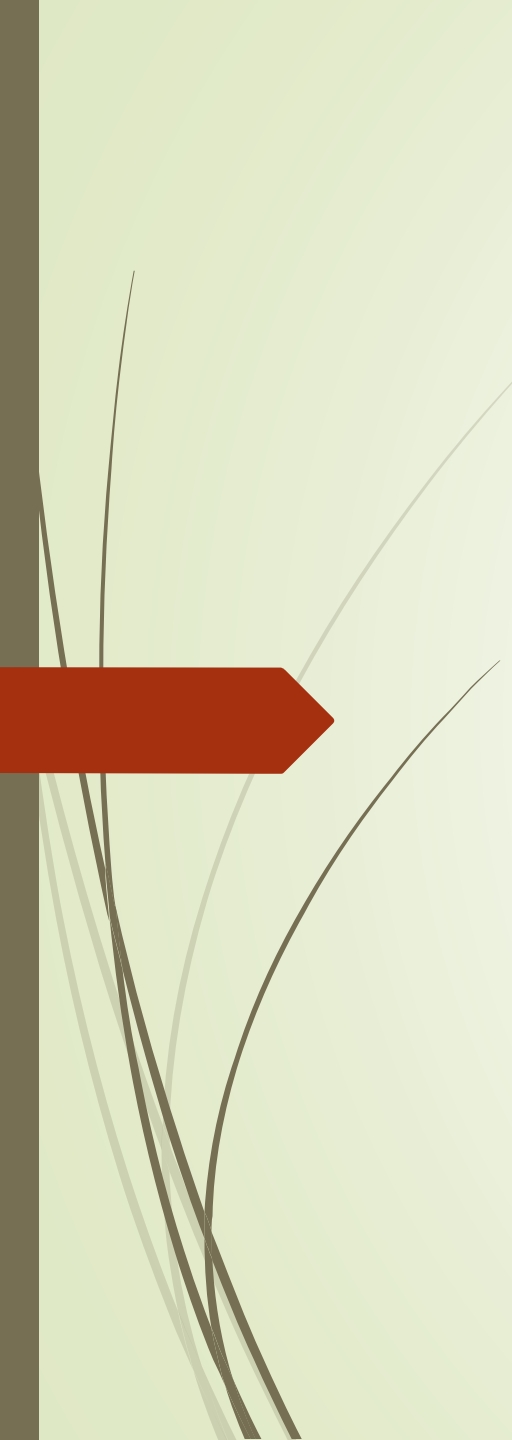
Воля є центральним поняттям філософії Шопенгауера

Воля є ідеальною силою і вищим космічним принципом, який лежить в основі світобудови, вона є сліпою та нескінченною. **Воля** є вічним становленням і перетворенням, вічним переходом природи від одного рівня до іншого

Щоб себе проявляти, **ВОЛЯ** повинна мати предмет бажання. Але світова воля нічого не може хотіти, окрім самої себе, тобто окрім постійного прояву свого буття

Тому вона є **волею до життя**. Отже кожна людина є лише носієм загальної волі до життя, яку неможливо повністю вичерпати

У книзі «Світ як воля і уявлення» філософ стверджує, що справжня філософія має виходити виключно з уявлення, яке є фактом свідомості

Але світ зовсім не є тільки моїм світом,
він також є незалежним від мене, самотійним,
об'єктивним

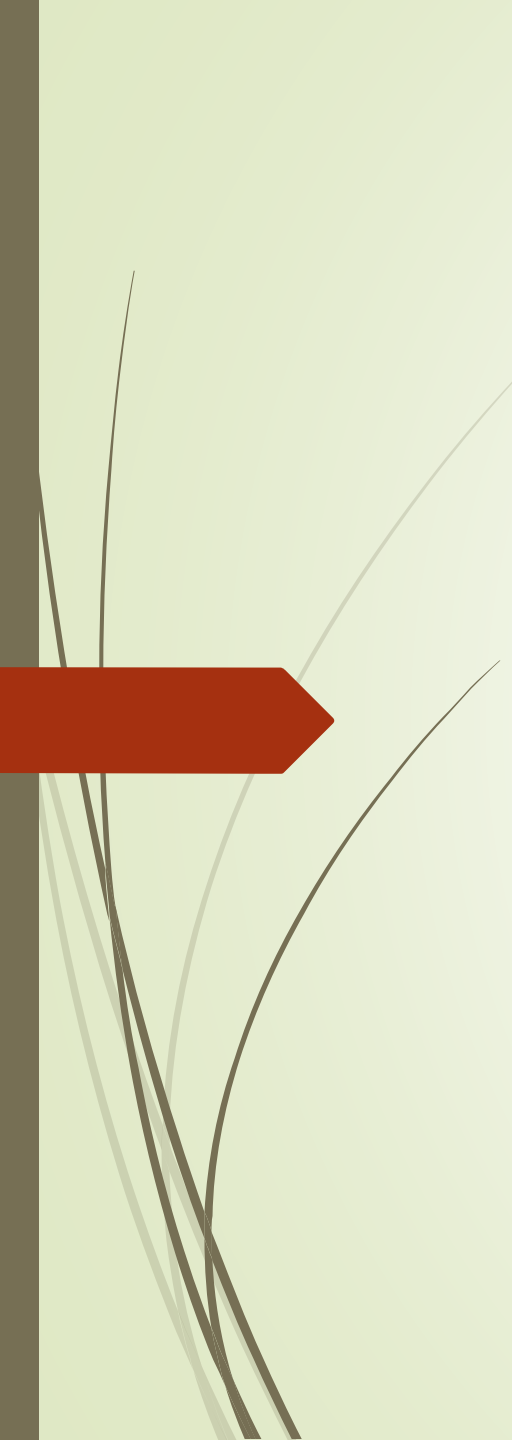

Картина світу як уявлення,
вважає філософ, є подвійною,
суперечливою:

**фактичність світу є об'єктивною, безперечною,
у нього є своя історія, в якій нас не було і свого
часу знову не буде, проте світ сам нічого не знає
про себе, отже це робить істота, яка його пізнає**

Серен К'єркегор (1813–1855 рр.)

Засновник **екзистенційної філософії**. Відкидає раціоналістичний, об'єктивних шлях пізнання, оскільки вважав, що така позиція «надособиста» і заперечує свободу, знімає особисту відповідальність, позбавляє людину можливості ставитися до оточуючого світу і самої себе з погляду етичного вибору

К'єркегор створює поняття **екзистенції**, яка є наявним індивідуальним буття людини, що його принципово неможливо вивчити раціонально або науково, його можна лише **пережити, відчути.**

Для вивчення екзистенції К'єркегор запропонував такий метод пізнання, як «рівні дослідження людини»

1. **Естетичний рівень** - людина звернена до зовнішнього світу, занурена у світ відчуттів (символ – Дон Жуан), вона прагне випробувати всі види насолоди – від чуттєвого до високоінтелектуального (музика, театр, жінки).
2. **Етичний рівень** - людина демонструє свободу від гри відчуттів і добровільне підпорядкування етичному обов'язку, вона обирає себе як етичну істоту, що знає відмінність між добром і злом, усвідомлює себе гріховною і свідомо вступає на етичний шлях (символ – Сократ; законний шлюб).
3. **Релігійний рівень** людина вдається до спілкування з божеством, абсолютном, коли знімаються усі сумніви та коливання.

Вищим духовним обґрунтуванням і виправданням людського буття є, на думку К'єркегора, несвідома віра в Бога.

Утверджуючи роль віри, К'єркегор фактично говорить: чим менше людина мислить, тим більше **існує**.

До усвідомлення релігійного значення своєї особи людину може привести тільки **абсолютний відчай** – іншого шляху до Бога не існує.

Головною ознакою досягнення «достовірності» буття виступає страх, що виражає глибинну ситуацію «людина в світі», що відображено в основній роботі «**Страх та тремтіння**».

Фрідріх Ніцше (1844–1900 рр.)

Один з засновників
«філософії життя»:

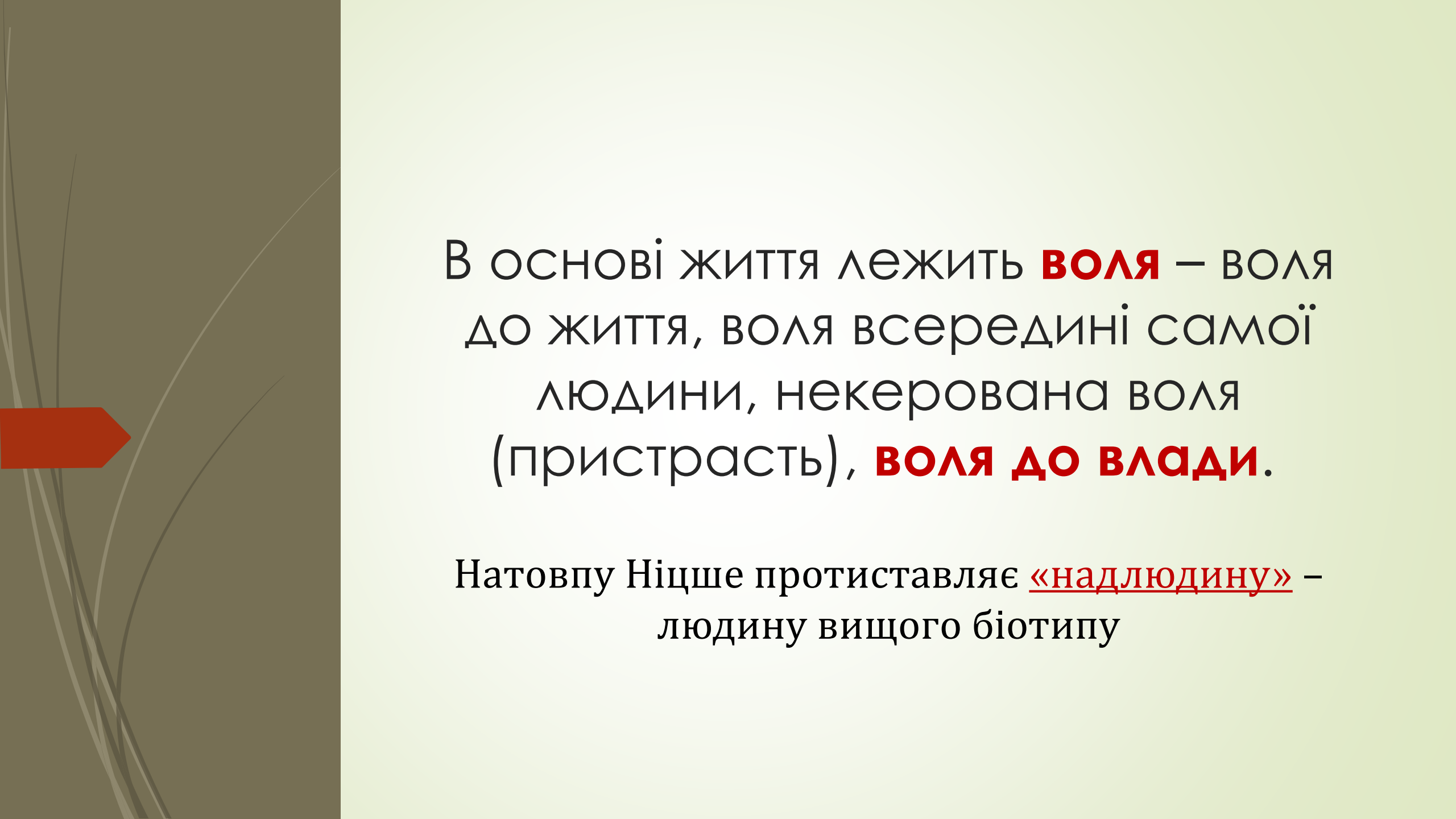
Життя є єдиною реальністю,
існуючою для конкретної
людини.

Проблема людини, її сутності
і природи є проблемою її
духу, отже кінцевою метою
прагнень людини є не
користь, не задоволення, не
істина, а **ЖИТТЯ**.

Філософська програма Ніцше

включає:

1. "Переоцінку цінностей"
2. Нігілізм
3. Концепт "волі до влади"
4. Концепт "надлюдини"
5. Ідею "вічного повернення"

В основі життя лежить **ВОЛЯ** – воля до життя, воля всередині самої людини, некерована воля (пристрасть), **ВОЛЯ ДО ВЛАДИ**.

Натовпу Ніцше протиставляє «надлюдину» – людину вищого біотипу

Теорія **«надлюдини»**, нової людини є
центральною у філософії Ніцше і
розвивається у творі
«Так казав Заратустра» (1886).

Заратустра ставить завдання **переоцінки всіх цінностей**, оскільки, як він вважає, «багато, що в одного народу називалося добром, в іншого називалося знуцанням і ганьбою».

У кожного народу є своє розуміння моралі, призначення і мети свого розвитку, а має бути єдина мета – формування «надлюдини».

Цінність людини
полягає не у тому,
що вона є, а в тому,
чим вона може
стати, але для
цього треба її
подолати,
пересилити, тобто
позбавити людину
від «людського».

Існуюча людина є
лише **«натягнутий
над прірвою канат»**,
міст між твариною і
надлюдиною.

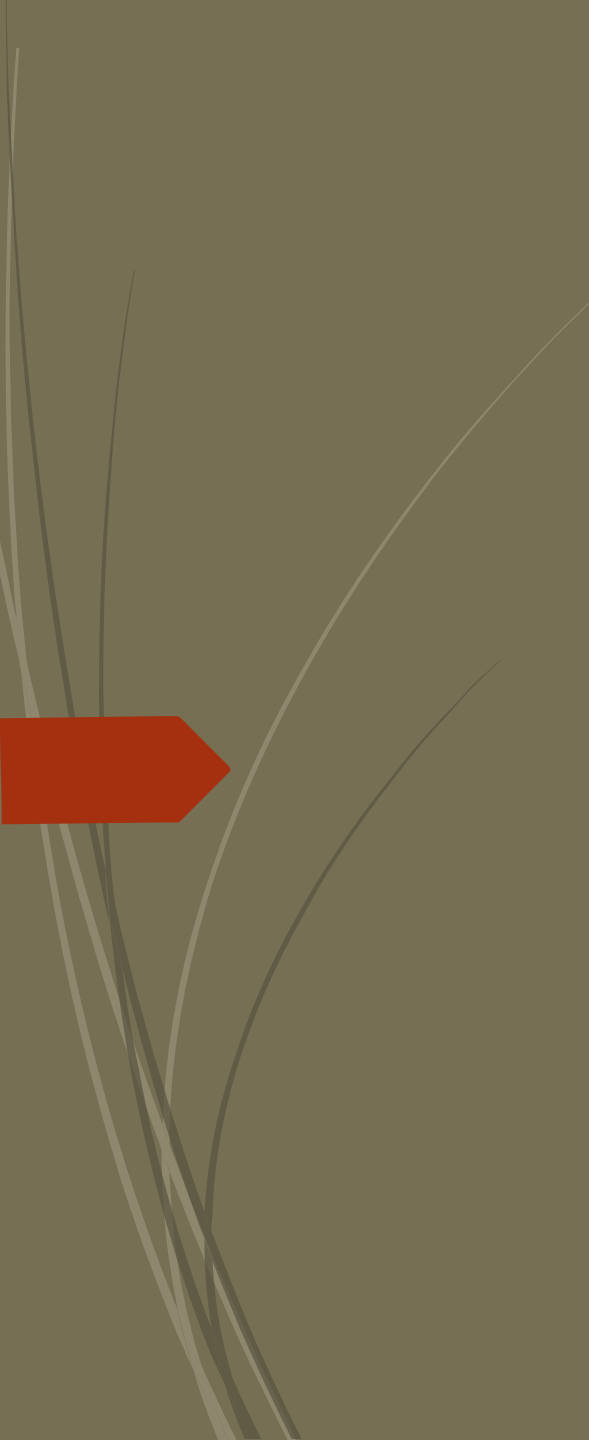
«Надлюдина» є той,
хто є вільним і визначає
своє життя сам, хто
може переступити межу
дозволеного звичайним
людям.

Волюнтаризм
Ніцше – це є
гімн «волі до
влади», яку
«надлюдина»
повинна
максимально
розвивати

Проте **«надлюдина»** не є істотою метафізичною, відчуженою від світу. Навпаки, переоцінка цінностей цього світу природним чином приводить Ніцше до цього поняття.

Саме **глибока критика західної цивілізації** та її культури є найбільш значною складовою філософії Ніцше.

Оскільки західна цивілізація у визначенні своїх цінностей є, перш за все, християнською, то саме **християнство** і зазнало основного удару від цієї критики.

Найбільш ґрунтовно її було викладено у творі «Антихрист. Прокляття християнству», де філософ проголосив нечуване раніше –

«Бог помер!»

Проте Ніцше **не проти Христа**, навпаки, він називає його «найблагогороднішою людиною», але при цьому наполягає на тому, що існуюче християнство суттєво відрізняється від того, до чого прагнув його засновник.

Філософ вважає, що Ісус був першим і останнім християнином, і разом з Христом на хресті померло і його Євангеліє («блага звістка»)

Християнська традиція перетворила людину на слабку безвідповідальну істоту, яка завжди потребує захисту та прощення Бога, навіть не потурбувавшись відмовитися від гріху та перебирання на себе відповідальності за свої вчинки.

Саме такий Бог помер – метафізичний Бог, штучний ідол, який перестав бути «захисником» людини, хай яких злочинів вона не наробила

По суті, **надлюдина** є сильною, вільною особистістю, яка є помірною людиною, яка здатна володіти собою, яка може утворювати нові цінності та у повній мірі нести відповідальність за них.

Надлюдина спирається на саме життя, нікого не засуджує і не карає та й сама не має приводів каятися, бо не скоює злочинів.

Отже «надлюдина»
прийде на зміну
такому Богу, створить
свою систему
цінностей і стане
новим провідником
людей.

Марксизм

Є ще одним напрямком некласичної філософії, але **раціоналістичною** за характером.

Досі є одним з найвпливовіших вчень в історії людства

**Автори-засновники -
Карл Маркс
(1818–1885 рр.) і
Фрідріх Енгельс
(1820–1895 рр.).**

Спираючись на філософію Гегеля, особливо на його діалектику, та на антропологічний матеріалізм Фейєрбаха, Маркс та Енгельс створюють принципово нову течію – **діалектичний матеріалізм**

Першою складовою марксизму був докорінно новий підхід у розумінні філософського знання та його місця у культурі:

попередники Маркса вважали, що їх наука мала переважно теоретичний характер, сам Маркс закликав до дій – **не лише пояснити світ, а й змінити його**. Отже філософія марксизму носить очевидну **практичну спрямованість**, що згодом виявилось у розробці стратегії перетворення суспільства шляхом цілеспрямованої революційної діяльності.

Другою складовою була власне концепція **діалектичного матеріалізму**

Передумовами її формування були:

- 1) соціально-економічні – виникнення зрілої форми капіталістичного суспільства;
- 2) конкретно-наукові – великі відкриття у природничих та суспільних дисциплінах;
- 3) філософсько-теоретичні – німецька класична філософія, зокрема, діалектика Гегеля та матеріалізм Фейєрбаха.

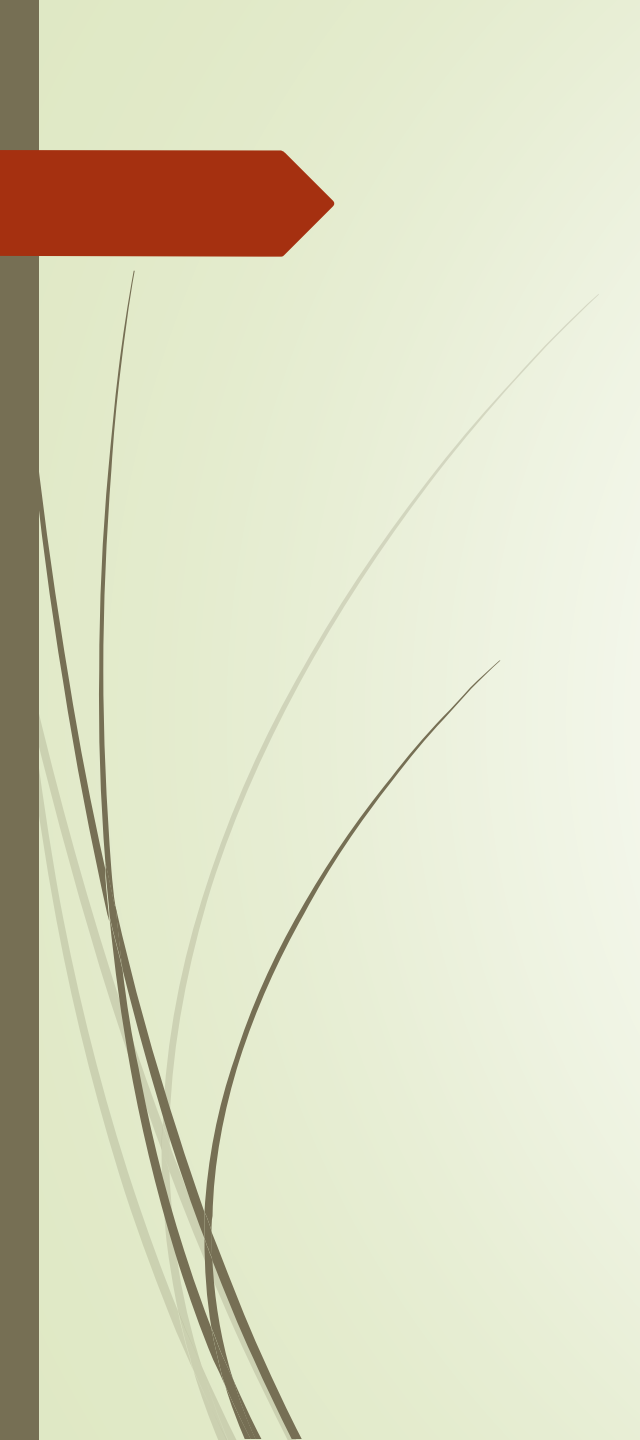
Згідно із діалектичним матеріалізмом:

світ є матерією, а буття визначає свідомість;

при цьому свідомість розуміється не як самостійна сутність,
а лише як здатність матерії відбивати саму себе;

матерія є вічною, безкінечною, вона знаходиться у
постійному русі та періодично приймає нові форми;

найважливішим фактором розвитку при цьому є практика,
а сам розвиток відбувається за законами діалектики.

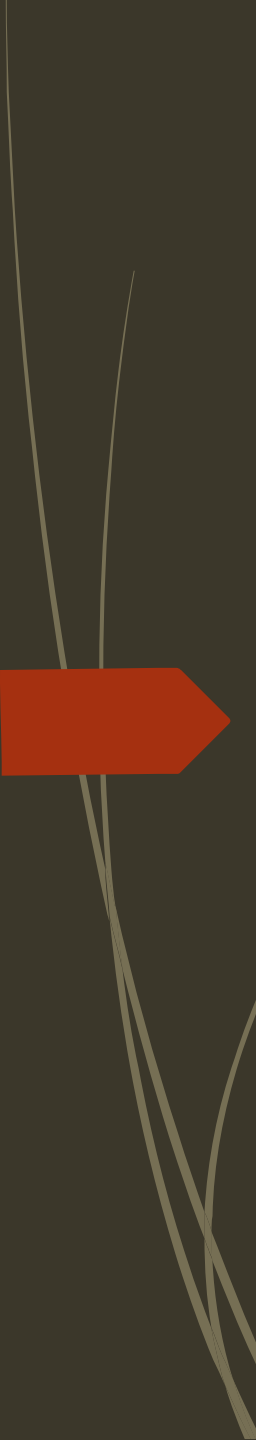
Отже система філософії виглядає дуже гармонійною, а ідея про практичне перетворення на основі пізнання суто матеріального світу отримує нове обґрунтування

Проте перетворення тут мало бути не лише у сфері матеріального буття, яке тлумачилося у традиційний спосіб, а й у сфері нової форми матеріально світу –
суспільної

Третя складова - історичний матеріалізм,
або матеріалістична концепція розуміння
історії.

Соціальна філософія марксизму як цілісне філософське вчення отримала своє глибоке теоретичне обґрунтування:

- у спільній роботі К. Маркса і Ф. Енгельса «Маніфест Комуністичної партії»,
- у фундаментальних працях «Капітал», «До критики політичної економії» (написаних К. Марксом),
- «Анти-Дюрінг», «Діалектика природи», «Людвіг Фейєрбах і кінець німецької класичної філософії» (написаних Ф. Енгельсом)

Маркс,
неперевершений
політеконом,
тлумачить
суспільство як
нову, вищу
форму розвитку
матерії

В марксизмі соціально-
філософська концепція
отримала назву
**«теорії суспільно-
економічних формацій»**

Суспільно-економічна формація є конкретно-історичним типом суспільства, детермінованого системою пануючих на даному ступені розвитку суспільства виробничих відносин, таких, що виникають, функціонують і розвиваються за своїми власними законами і визначають усі сторони суспільного життя.

В основі тієї або іншої суспільно-економічної формації лежать виробничі відносини, які утворюють **базис**

Сутністю економічного базису є матеріальні, **виробничі відносини**, які складаються мимоволі і свідомості людини як результат діяльності, спрямованої на підтримку її існування

Економічний базис, як «скелет» суспільно-економічної формації, виступає об'єктивною підставою, на якій формується **надбудова** даного суспільства

Надбудова є
породженням
економічного базису,
вторинним суспільним
утворенням, отже
відповідним базису
компонентом духовного
життя суспільства

Надбудовні
явища, перш
ніж скластися,
проходять
через
свідомість

У сфері свідомості відбувається перехід **соціально-об'єктивного** в **соціально-суб'єктивне**, формується надбудова цього суспільства

Отже, якщо **базис** є економічною структурою суспільства, то **надбудова** є системою суспільних ідей і теорій, ідеологічних відносин і відповідних їм установ і організацій, що виникають на основі певного економічного базису

Базуючись на
вченні про
суспільно-
економічну
формацію,
марксисти
почали
тлумачити
історію людства
як закономірну
зміну одних
формацій
іншими

Цей процес прогресивного
руху формацій не залежить
від свідомості і волі людей,
його обумовлено
об'єктивними причинами

З погляду марксистської концепції бачення історії, людство у своєму розвитку пройшло чотири **суспільно-економічні формації**:

1. первісний лад

2. рабовласницький лад

3. феодалльний лад

4. капіталістичний лад.

- А попереду у суспільства п'ята, комуністична формація

Кожна з них пов'язана з певним (вищим порівняно із попереднім) ступенем розвитку продуктивних сил і з пануванням відповідних цьому ступеню конкретних виробничих відносин.

Мислителі припускали, що на зміну капіталістичній суспільно-економічній формації прийде майбутня

комуністична формація

Комуністична формація є

безкласовим суспільним ладом з єдиною загальнонародною власністю на засоби виробництва, повною соціальною рівністю всіх членів суспільства

В цьому суспільстві разом зі **всебічним розвитком людей** мають зростати і продуктивні сили на основі науки і техніки, які постійно розвиваються

Четверта
складова -
філософська
концепція про
форми руху
матерії та
закономірності
їх
взаємозв'язку

Енгельс створив діалектико-матеріалістичну концепцію ступенів розвитку матерії із відповідними формами руху:

- фізична,
- хімічна,
- Біологічна,
- соціальна.

Також існує елементарна форма руху – **механічний рух**, за яким поступово вибудовуються усі сходинки, залежно від рівня організації матерії

П'ята складова - матеріалістичне уявлення про людину, її свідомість та походження

Енгельс створив **«трудова теорія» походження людини**, доповнюючи теорію Дарвіна:

- ▶ пояснив механізм перетворення первісних антропоїдів у сучасну високорозвинену людину;
- ▶ праця була названа головним фактором формування людини, свідомості та суспільства;
- ▶ праця викликала зміни у мозку, тілі та у суспільних відносинах, стала причиною мови та культури.

Трудова концепція формування і розвитку людини та людської свідомості значною мірою увійшла до сучасних наукових уявлень, отже вона певною мірою підтримується більшістю сучасних біологів та антропологів

ПОЗИТИВІЗМ, ЕМПІРІОКРИТИЦИЗМ

Засновники:

французький філософ **Огюст Конт** (1798–1857 рр.),

англійські колеги – **Джон Стюарт Мілль** (1806–1873 рр.) і **Герберт Спенсер** (1820–1903 рр.).

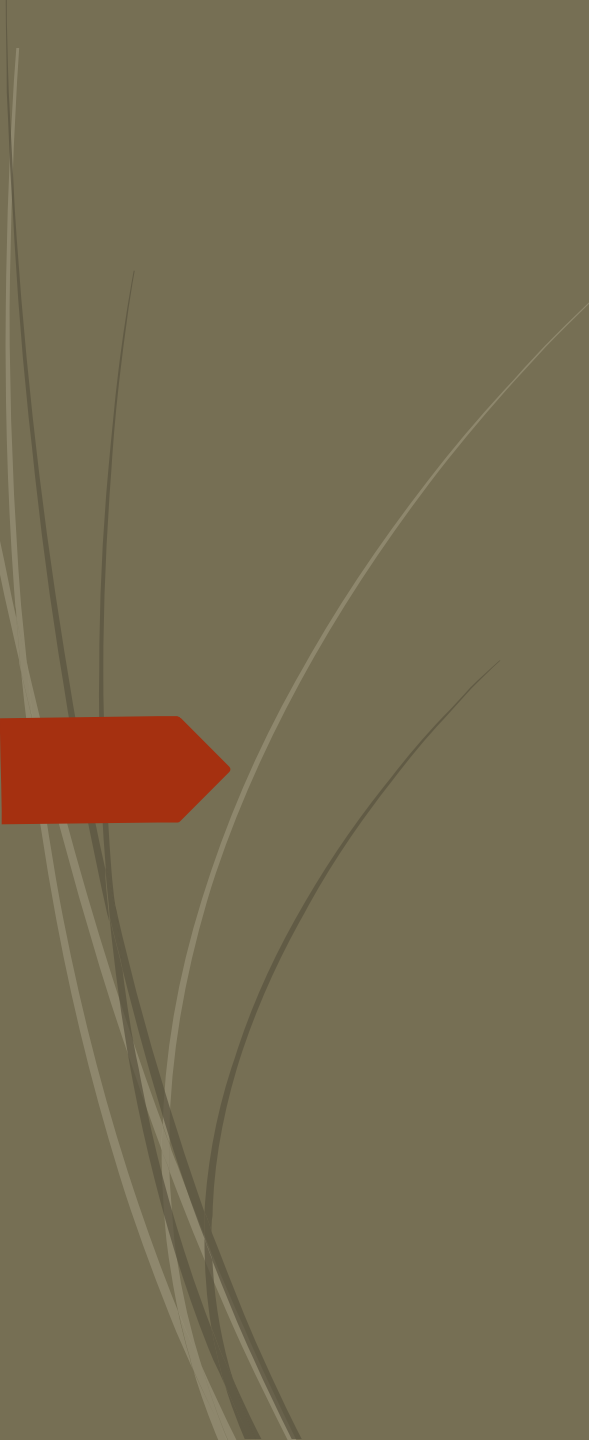

Вони прагнули створити таку філософію, що, як вони вважали, узгоджується з розвитком природничих наук і спростовує гегелівське розуміння філософії як «науки наук», яке принижувало конкретні науки.

Вважали, що науці не потрібна філософія, яка стоїть над нею, тому що традиційна філософія, яка зорієнтована від початку на світоглядні проблеми, є не більше, ніж **метафізикою**

Наука дає лише **ПОЗИТИВНЕ ЗНАННЯ**, яке не потребує ніяких пояснень. Наука, за Контом, лише описує факти, тобто чуттєві дані в індивідуальному досвіді. В цьому полягає основна ідея позитивізму.

Світоглядні проблеми неможливо вирішити, і головним завданням філософії має стати **впорядкування та класифікація** знання, здобутого іншими науками, уникаючи при цьому непотрібних світоглядних узагальнень

Отже представники класичного
позитивізму **істинним**
вважають лише ті положення, які
можна **прямо перевірити досвідом**

Такий погляд на пізнання створив велику традицію у західній філософії, яка, хоча і змінювалася з часом, привела до багатьох важливих результатів

Позитивістська філософія пройшла три основні стадії розвитку:

- Класичний позитивізм (Конт, Мілль, Спенсер);
- Махізм, або емпіріокритицизм (Мах, Авенаріус, Пірсон, Пуанкаре);
- Неопозитивізм та постпозитивізм (XX століття)

В кінці ХІХ – на
початку ХХ ст.
відкриття
радіоактивності,
електромагнітного
поля, дефекту маси,
постійності
швидкості світла по
відношенню до
спостерігача
привели до кризи у
фізиці

Саме цю кризу і намагалися
перебороти представники другої
форми позитивізму:

- Ернст Мах (1838–1916 рр.)
- Ріхард Авенаріус (1843–1896 рр.)
- Карл Пірсон (1857–1936 рр.)
- Анрі Пуанкаре (1854–1912 рр.)

В основі концепції
махізму (від
прізвища Е. Маха),
або
емпіріокритицизму,
було покладено
*принцип «економії
мислення»*, згідно з
яким пояснювальна
частина повинна
бути відкинута в
науці саме з метою
«економії мислення».

Наприклад, причинність
замінювалася функціональною
залежністю.

Такий підхід було виведено з
класичних вимог Декарта до
очевидності знання, яке вважається
істинним без сумніву.

Отже насправді «економною» може
бути не проста теорія, а лише та,
яка об'єктивно відображає
дійсність.

Для спрощення форм знання Пуанкаре сформулював **принцип конвенціоналізму** – нібито в основі математичних та природничих теорій лежить погодження між вченими, а це взагалі приводило до перетворення законів природи на приватні точки зору, на суб'єктивні рішення наукового співтовариства.

Таким чином, другий позитивізм, використавши методологічний принцип «економії мислення» і опису в теорії пізнання, неминуче прийшов до **релятивізму**, тобто до проголошення умовності всіх людських знань і до висновку про те, що наука не може відображати об'єктивну реальність.

Цю проблему вирішували вже представники третього етапу позитивізму

Релігійна філософія

Неотомізм

Тейярдизм

Персоналізм

Синтез найважливішого у вченнях Томи Аквінського і Аристотеля

Перший Ватиканський собор (1869–1870 рр.) проголосив філософію Томи Аквінського «ЄДИНО ПРАВДИВОЮ»

В енцикліці папи Лева XIII (1879) було сформульовано стратегічне завдання такої філософії – спрямовувати народи «на шлях віри і порятунку», для чого неотомізм повинен протистояти соціальному безладу, в основі якого лежить безлад інтелектуальний

Неотомізм став офіційною філософією католицької церкви

Неотомізм

Залишаючи незмінними фундаментальні положення томізму (наприклад, теоцентризм, креаціонізм, одкровення), неотомісти зробили рішучий поворот у бік **людини** і на першому плані у них містяться питання, пов'язані з життям людини – фізичним, соціальним, духовним

- неотомізм був і є **об'єктивним ідеалізмом**, але протягом ХХ ст. неотомізм робив спроби до оновлення, активно використовував поняття і методи інших філософських шкіл і напрямків, наприклад, екзистенціалізму, філософської антропології, феноменології тощо
- дотепер неотомізм є **сучасною філософією**, активною, динамічною системою, яка спирається на великий досвід, чутливо реагує на всі актуальні проблеми сучасності
- ця система має добре розвинуті онтологію, гносеологію, антропологію, мораль та інші елементи

Вихідний принцип неотомізму - принцип гармонії віри і розуму, причому пріоритет вони явно віддають вірі

- Віра як особливий стан духу є джерелом Божественного одкровення, в якому даються істини про надприродне
- Він кінцевий, обмежений, і тому розум зупиняється і «зберігає мовчання» перед такими питаннями, як питання про сенс життя людини, про безсмертя душі тощо. Саме тут виникає необхідність у вірі
- Віра є вищою за розум, вона рятує розум від помилок, а в філософії, наприклад, від скептицизму і релятивізму
- Отже неотомісти однозначно вирішують і питання про співвідношення теології з філософією і наукою, філософія повинна обслуговувати богослів'я, але, з іншого боку, неотомісти добре розуміють, що необхідно об'єднати філософію і теологію

Один з основних представників неотомізму, **Жак Марітен** (1882–1973 рр.) підкреслював, що реальна людина живе на реальній землі, і філософія допомагає їй формувати духовне життя та своє Я

- Тобто теологія опускається на землю з неба, тобто починається з Священного Писання, а філософія піднімається від землі до неба, до Божественного, і таким чином приходять до тих самих висновків, що і теологія. Отже, філософія і теологія **різними способами роблять загальну справу**
- Старе вороже ставлення до науки є шкідливим для релігії, і тому неотомізм є «відкритою філософією», яка відстоює **поєднання істини із науковими знаннями**. Але наукове пізнання не може суперечити релігійним догматам, отже більшість науковий знань було приєднано до неотомістської картини світу, а деякі (наприклад, як-от еволюційна концепція) так і залишилися осторонь

Є спробою оновлення католицької філософії на основі відродження спадщини Августина Блаженного

Автором є філософ **П'єр Тейяр де Шарден** (1881–1955 рр.)

Для оновлення християнства необхідно подолати протиріччя між християнством і сучасною цивілізацією, синтезувати дані науки і релігії для побудови єдиної еволюційної картини світу

Тейярдизм

Основна
праця де
Шардена -
«**Феномен
людини**»

Світ є матерією, яка не є створеною. Вона не має ані початку, ані кінця, знаходиться у постійному русі та зміні, а джерелом змін є енергія

Енергія є атрибутом матерії, її існує два види – **чуттєва** (тангенціальна) і **духовна** (радіальна)

Їх діалектична взаємодія диференціює матерію, в результаті чого космогенез виявляє **кілька етапів еволюціонуючої матерії** – «перед життя» (неорганічна природа), «життя» (органічна природа), «свідомість», «ноосфера» і «наджиття»

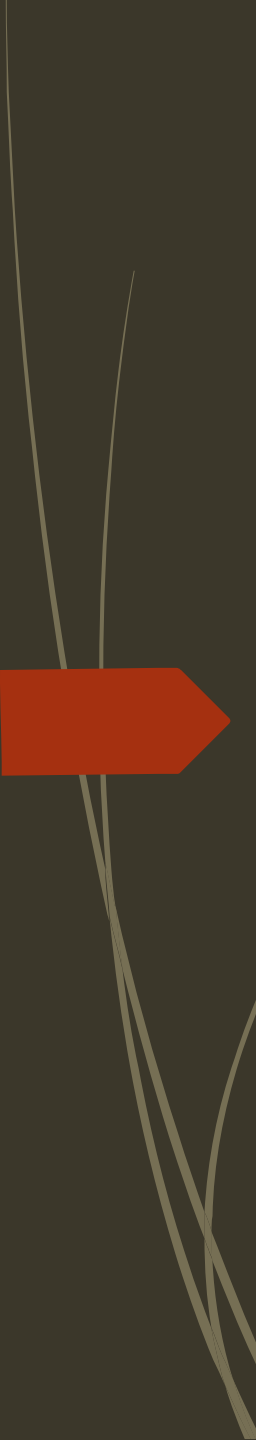
Ускладнення живої матерії поступово
приводить до появи **людини**, яка має розум

- ▶ Така людина концентрує в собі психічну енергію, яка створює сферу розуму
- ▶ Кожна людина є дрібкою розуму на Землі, а разом люди утворюють на ній єдину розумову оболонку, або **ноосферу**
- ▶ Процес еволюції має на меті досягти сфери «наджиття», а в ній – точки «Омега» (Христос), в якій досягається духовна єдність людства

Після завершення історії у космічному Христі ця точка також символізує Христа, співпричетного до творіння світобудови, яке спрямовує еволюцію Космосу і одночасно є трансцендентним йому

- Процес еволюції матерії, що тлумачиться таким чином, співпадає з Божественним актом творення світу, а весь космогенез постає як **«христогогенез»**
- Людина є активною істотою, хоча і не заперечує того, що вона може бути пасивною, бездіяльною
- Вирішення людиною загально значущих питань і проблем дозволяє їй збігтися із творчою енергією Бога, стати не просто його інструментом, але й **співтворцем**
- Отже людство еволюціонує в єдине ціле через виникнення єдиної людської культури, моралі, науки і релігії, а фактором, на основі якого можливе досягнення такого стану, є **християнська любов**

Де Шарден
пантеїстично
розчиняє Бога в
світі, наділяючи
його
радіальною
енергією, яка
зумовлює
складність
матеріальних
явищ

Ця складність
реалізується в **людині**,
яка володіє свідомістю і
самосвідомістю

- ▶ як **вчення про особистість**, персоналізм претендує на роль єдиного гуманістичного вчення
- ▶ пов'язаний з екзистенціалізмом, психоаналізом, антропологією, прагматизмом
- ▶ персоналізм є *теїстичним* напрямком у філософії ХХ ст., який базується на релігійному вченні, що тлумачить Бога як нескінченне особистісне начало, що створює світ в акті вільного волевиявлення

Персоналізм

Персоналізм виник наприкінці ХІХ ст., а починаючи з 30-х років ХХ ст. виникли два напрямки:

- **Американський** - Едгар Шеффілд Брайтмен (1884–1962 рр.), Ралф Тайлер Флюеллінг (1871–1960 рр.)
- **Французький** - Жан Лакруа (1900–1986 рр.), Моріс Густав Недонсель (1905–1976 рр.), Еммануель Муньє (1905–1950 рр.)

Ідеалом є побудова «гуманістичної цивілізації», в основі якої – примат духовних цінностей

- Персоналізм виходить з визнання **особистості** первинною творчою реальністю і вищою духовною цінністю
- Світ, в якому живе **особистість**, є проявом творчої активності верховної особистості – Бога
- І хоча **особистість** з її досвідом є єдиною реальністю, її витoki знаходяться не в ній самій, а в Бозі
- Принципу ідеалістичного монізму персоналісти протиставляють принцип ідеалістичного плюралізму, тобто вони проголошують множинність **особистостей**, існувань, свідомостей і воль
- **Особистість** перетворюється у фундаментальну онтологічну категорію, тільки через неї стають можливими основні прояви буття

Персоналізм
протиставляє
людину і
суспільство,
обґрунтовує їх
ворожість

Персоналісти у зв'язку з цим
розрізняють поняття «індивід» і
«особистість»:

1. **Індивід** є частиною суспільства, така людина ще не виділяється як індивідуальність, вона є лише частиною у співвідношенні з цілим, тобто із суспільством
2. Людина ж як **особистість** виступає істотою, якій притаманна свобода волі, волевиявлення. Така людина переборює і внутрішні, і зовнішні перешкоди

Таким чином, в основі персоналістського вчення про особистість лежить **принцип свободи волі**

- **Е. Муньє** підкреслює, що особистість – це є діяльність, яка живе своєю самосвідомістю, самовираженням і пізнає себе в своїх діях, що і є рухом до персоналізації. **Персоналізація** є процесом розкриття можливостей людства, вона протистоїть іншому процесу у світовій історії – знеособлюванню людини
- Оскільки суспільство і людина є ворогами, то людина повинна піти від впливу зовнішнього середовища і суспільства, «зосередитися внутрішньо»
- Це дасть змогу запобігти індивідуалізму або колективізму і людині, і суспільству. Тому і стає можливим **«суспільство особистостей»**

Психоаналітична думка

Базується на
вченні
австрійського
психіатра та
мислителя
**Зигмунда
Фрейда
(Фройда)**
(1856–1939 рр.)

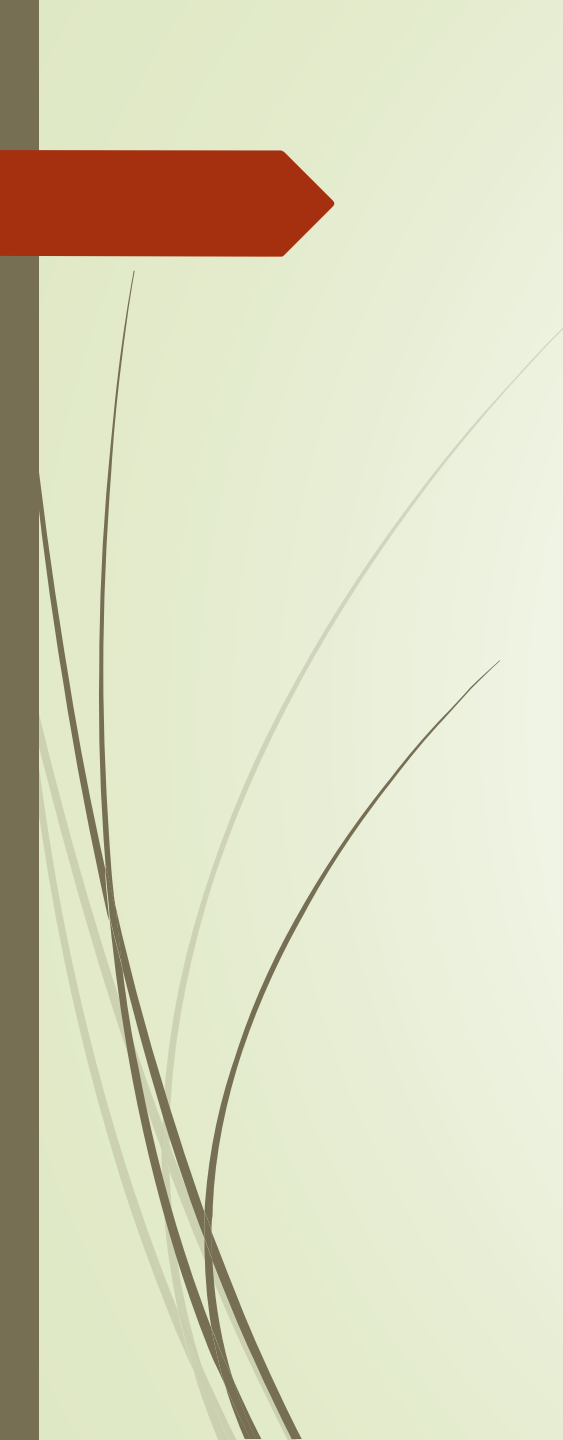
Є значним
кроком у
вивченні
проблеми
людини
на межі
XIX–XX ст.ст.

Багаторічна практика вивчення неврозів дозволила Фрейдю створити особливий метод лікування – **психоаналіз**.

Цей метод, який полягав у вивченні помилкових дій та сновидінь, згодом привів Фрейда до розробки **вчення про несвідоме (безсвідоме)** та про **психологію людської сексуальності**.

Ці концепції перетнули межі психіатрії та психологічної науки: спираючись на них, Фрейд створив принципово нове бачення людської поведінки та механізмів розвитку культури

Через глибокий **світоглядний зміст** це вчення має філософський характер, і за ім'ям свого автора воно отримало назву **фрейдизму**

Згодом низку положень фрейдизму було піддано **критиці**, і на його основі сформувалася уточнена філософсько-психологічна концепція людини – **неофрейдизм**

В перший період
своєї творчості
Фрейд
структурував
психіку
людини
трьохшарово:

несвідоме
(безсвідоме),

пресвідомість

свідомість.

У роботі «Я і Воно» (1923) виникає класична структура:

■ **Воно (Ід)**

■ **Я (Его)**

■ **Над-Я (Суперего).**

Взаємодія цих рівнів психіки дає розуміння поведінки людини.

Воно, перший
рівень –
неусвідомлюва
ний
(безсвідомий)
шар психіки,
який є
«КИПЛЯЧИМ
КОТЛОМ
ІНСТИНКТІВ».

- ▶ До нього відносяться біологічні, раціонально незрозумілі реакції, інстинкти, потяги
- ▶ Базовим змістом Воно є **лібідо** – статевий потяг, саме воно зрештою визначає поведінку людини
- ▶ Функціями Воно Фрейд вважав пряму **реалізацію**, яка є зазвичай проблематичною у суспільстві через наявність низки заборон (табу), **витіснення**, якщо реалізація не відбулася, а лібідо не було вичерпано, і **сублімацію**, яка спрямовує енергію лібідо на вищі цілі – мистецтво, науку тощо

Те, що було витіснено, продовжує свою руйнівну дію, утворюючи постійний конфлікт всередині особистості, викликає **неврози**

Сублімація, у свою чергу, перетворює сексуальну енергію на творчу, що створює передумови високого рівня розвитку західної цивілізації в цілому, оскільки для неї є характерною заборона вільного прояву первинних біологічних інстинктів, і єдиним виходом для них стає власне сублімація

Третій рівень –
Над-Я – є
переживаннями
та почуттями,
що виникли в
результаті
впливу
зовнішнього
світу на
свідомість
людини

- До них відносяться сумління, почуття провини, релігійні почуття, тобто ті ідеї та настрої, що їх було напрацьовано суспільством і що стали невід'ємною складовою людської особистості, яка регулює її поведінку
- На відміну від суто біологічного за природою Воно, Над-Я має суто **соціальне походження**
- Отже людина є постійним конфліктом між Я та Воно, який виникає під впливом Над-Я

Другим рівнем психіки є **Я**, свідоме начало, яке обмежує біологічні потяги та інстинкти, які впливають з глибин Воно

Завданням Я є задоволення імпульсів Воно таким чином, щоб не виникало конфлікту із **соціальною реальністю**

Отже Я уособлює розум або розсудливість, на відміну від Воно, яке містить пристрасть

Критика фрейдівського пансексуалізму привела до появи неофрейдизму

**Основні
представники,
учні Фрейда -
Карл Густав Юнг
(1875–1961 рр.)
та
Альфред Адлер
(1870–1937 рр.)**

Несвідомий шар психіки керується **не лише біологічними потягами**, але й впливам соціального середовища, отже сексуальна поведінка людини відрізняється від сексуальної поведінки тварин

Юнг розумів лібідо як психічну енергію взагалі, а також стверджує, що існують інші стимули поведінки, окрім сексуального, – агресія, прагнення до реалізації своїх творчих здібностей, прагнення до заможності, успіху, до особистісного блага або блага якоїсь соціальної групи тощо

Неофрейдисті **відкинули** твердження, що Я та Воно завжди знаходяться у конфлікті

Це спостерігається часто у хворих невротиків, а от **в здорової людини** усі три рівня психіки можуть співіснувати досить **гармонійно**

Юнг
розробив
концепцію
про
**колективне
безсвідоме**
(несвідоме):

- Верхній шар Воно був **індивідуальним несвідомим** (як у Фрейда)
- Нижчий, глибинний шар отримав назву **«колективне несвідоме»**, яке було спільним у різних людей
- Юнг виявив однакові **образи та уявлення**, які мимоволі з'являлися у давній міфології, у сновидіннях здорової людини та у фантазіях душевно хворого
- Ці схожі образи він назвав **«архетипами колективного несвідомого»**, вони принципово не піддаються науковому аналізу, проте здатні впливати на свідомість, руйнуючи раціональне, логічне мислення

Некласична філософія XIX – поч. XX ст. повністю перевернула людські уявлення на світ, людину, суспільство, пізнання, про роль науки та техніки для долі цивілізації

Більшість з розглянутих напрямків та течій прийняли нові форми та були розвинуті у XX-XXI ст.ст., оскільки висунуті проблеми не було остаточно вирішено, а подальші драматичні світові події лише поглибили їх